

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник

ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 4 априла 1893.

ПЕСНИШТВО

У БУРИ

Бурном гором олуј хуче,
 Борје чула, љуља стене
 И разиграо поток шибала
 Кроз провале замагљене.
 Дивље тиче скупља крила
 Па се скрива у пећине
 Да с пренашћу отуд пази

Гром кад рикне, муња сине.
 Кад ни оро плена не ће
 Већ под стењем тражи спаса,
 Срце стрени, дух се ништи
 Од покора и ужаса —
 Ја са тобом напред јурим
 По врлети ал' без страха,

Не бојим се дивље смрти
 Ни кад севне муња плаха,
 „Љубим!“ кличем, глас се губи
 Тамо где га бездан прима,
 И усхићен дижем чело
 Пркосећи громовима!...

Ленскиј

НАЈВЕЋИ ГРЕХ

Гатка

У старом време био је у неком селу дечак, кога су сви звали Нерад, ма да му то није било право име.

Био је најмлађи син у оца и мајке, у којих ни једно дете није било тако јаке снаге и висока стаса, као што је био тај Нерад. Али тим више су били вредни и послушни, тако да је оцу играло срце од радости.

Док су сви по кући и на пољу радили сваки свој посао, једини би Нерад седео скривених руку. По цео боговетни дан само би се ваљао под јабуком и кад би ко од посленика прошао покрај њега, он би га на сва уста грдио, што га бунило.

Док је још био дете, отац и мати нису од њега ни захтевали да што ради. Али

кад је већ почео да залази у године, они га световаху, да бар истера на пану краве и овце, јер то није ништа тешко, а може онде лежати колико хоће, само нека пази да се стока не растура и не улази у потрице. Али за Нерада је и то било тешко. Куд би се он с толиком бригом носио?! За њега је било много лакше да по вас дуги дан лешкари и дрема.

На послетку га отац узео корети, да од њега не ће бити никад ништа. Али Нераду ни бриге. Како је према својим годинама био читава грдосија, то је уобразио себи, да је њему суђено да буде велик и славан човек. За то му није потребе да ради као они остали кенци у селу, који и нису ни за што друго створени до за

простачки рад. Нерад је само чекао да му се срећа јави, на њу је само мислио и веровао је да ће му се показати у сну. За то је непрестано само спавао.

Кад отац и мати видеше, да ту ништа не помажу ни савети ни претње, оставише Нерада његовој срећи. Имали су, хвала Богу, свега доста, остала деца била су им вредна па су могли да исхране и једног дембела. Браћа и сестре још су жалили Нерада па су тим више радили и за себе и за њега.

Али остали Нерадови вршњаци у селу почеше најзад да му се ругају, па му наденуше име: *Нерад*. Старији људи, кад год би хтели млађе да покарају, само би рекли: „Угледај се на Нерада“, па би то било горе но Бог зна какова каштига, и онај, коме би се то казало, прихватио би се посла као кртица.

А Нерад је баш и био на поругу! Он се само ваљао по дворишту, а кад би му дошла глад, узео би да једе, што би му под руку дошло. Најрадије је лежао под јабуком, па би горе зинуо и чекао хоће ли која снасти с дрвета. Страшно их је волео, али је био лен чак да устане и да се за грапу маши.

Тако је проживео Нерад до своје двадесете године. Био је омрзнуо на цео свет, што му се сваки ругао. Како је био грдосија, могао је сваком добро да плати за подсмевке, да би га се после сваки добро чувао, али је после и ту био тако лен, да га је мрзило и да макне руком.

У то доба појави се страшна куга, која је таманила све од реда. У Нерадовој кући помре све, осим њега и његових родитеља. Ни толика несрећа није Нерада ожалостила, а камо ли на рад покренула.

И тада дође Нераду у сну старац дуге браде и косе па му рече:

„Ја сам твоја срећа. Ти си дуго на мене чекао, али ја нисам хтео да ти се јавим, док се не уверим, јеси ли достојан среће, коју ти носим. Достојан си је и сада ме чуј. Устани, па иди преко три велике воде и три горе. Кад пређеш трећу гору, паћи ћеш у развалинама старца, који држи покрај себе велику топузину. Он

чека на тебе већ три стотине година, од њега ћеш примити своју срећу.“

И старца нестане.

Нерад се пробуди. Све му је живо остало у памети, али ко ће да иде преко три воде и три горе! То му се никако није свидело и он остаде где је и био.

Другога дана опет му се јави у сну онај старац и запита га:

„Зар још ниси отишао?“

Па му онда понови све што му је казао први пут.

Нерад се пробуди и покуша да устане, али се ипак предомисли. Ко да иде преко три воде и три горе!

Кад и треће ноћи, опет се јави онај старац и подвикне Нераду:

„Несретниче, одмах устај па бежи одавде и иди, куд сам ти казао; ако не одеш одавде, сутра ће сељаци да те спале, јер код њих се пронео глас, да си ти та куга, која је поморила толики свет. Пут под ноге, ако ти је мила глава на раменима.“

Нерад скочи као онарен:

„Зар ти простаци да мене спале? Боље нек пропадне и пес свет, но ја и моја срећа.“

Па се онда крене на пут, не казавши ником ништа.

Ишао је, ишао, читава три месеца, док је дошао до прве велике воде. Други би човек дошао онамо за три дана.

Али и то није била мала шала за Нерада.

Од те велике воде до прве горе ишао је већ мало брже. Стигао је за два месеца, ма да би други стигао за два и по дана.

Одатле, што је даље ишао, све је ишао брже, док је од треће воде до треће горе дошао за три сата, што други људи једва ако би могли за три дана.

Кад је стигао тамо, збиља наиђе на старца, чудновата по изгледу. Тело сам костур, очи упале, да се једва као чијоде виде, брада и коса до табана а нокти од руку до коленица. Седео је на развали нама, а покрај њега је лежала тешка топузина.

„Е синко, једва те дочеках. Ево већ три стотине година како те изгледам да ме избавиш, јер мени је суђено да не могу

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

умрети, док не добијем свога заменика. Видиш, синко, овај топуз? У њему је дивска снага. Ко њега понесе, нико му не може одолети. Узми га.“

Нерад се маши за топуз, али ни да га помери с места, тако је био тежак.

„Е, мој синко!“ рече старац. „То се не добија тек онако на празно. Пре свега мораш ми обећати, да ћеш ме избавити, па онда да ћеш тим топузом убити свог оца и мајку, јер само ако обећаш да ћеш то учинити, онда ћеш добити тај топуз и постаћеш господар свету.“

Нерад обећа да ће учинити све што старац жели.

„Е онда дигни топуз па ме њим удари.“

Нерад шчепа топуз и удари старца... У тај се пар старац распадне, а на месту, на ком је седео, створи се горски поток, чист као суза.

Нерад се препадне од тога чуда и учини му се, као да га тај чудотворни поток хоће да поплави. И он нагне да бежи, држећи једнако топуз у десној руци.

Тако дође у своје село, као да је крилима летео. Чим га сељаци угледаше, а они почеше да му се ругају: „Где Нерада, где делије! Само кад би га се неко још бојао!“

То је једило Нерада, али се брзо сети шта му је онај старац казао. Оде право очевој кући и наиђе на болесна оца, кога је мати неговала.

Родитељи се обрадоваше, кад угледаше сина, али Нерад, не рекавши ни речи, само замахне топузом на родитеље. Мати угледавши то, врисне: „Не, сине, да те Бог не убије!“ па падне на оца да га заклони од синовљева ударца. Како је пала тако је и остала. Од ужаса пресвискоше и отац и мати.

Нераду се учини као да се са свим преобразио. Осети у себи дивску снагу и све је тукао и газио што му је дошло на домањај.

Тако је Нерад постао на далеко и широко славан и чувен разбојник. Његово страшно име проносило се од уста до уста, и није било те силе, која му могла стати на пут. Па као што то обично бива да човек за зла дела нађе више другова

но у добротинствима, — тако је и Нерад брзо скупио око себе велику чету онаких људи, који су чинили грђа зла и од сама Нерада.

Тако су они пустошили много и много година, кад се на један пут нађоше код онога потока, који је постао од старца, кад га је Нерад ударио топузом.

Нерад и његове слуге седоше да се одморе. Наједаред угледаше смерна калуђера, који је полако ишао и нешто носио у руци.

„Уа! Какав је оно јарац!“ викну неко из друштва и сви пренуше у смех.

„А уме ли да вречи?“ запита неко а остали се смејаху грохотом.

„Да видимо!“ рекоше неки и скочине, вичући на калуђера: „Хеј, стани!“

Али калуђер се на њих и не осврте, већ настави пут.

Настаде граја, сви потрчаше за калуђером и склепташе га.

У том се појави Нерад и запита:

„Шта је то тамо?“

„Ослободи ме, синко, ове ненадне беге!“ мољаше калуђер. „Ја сам смеран слуга божји, па носим свето причешће и опроштај грехова велику грешнику, који се сада покајао. Ако не хајете за спасење своје душе, онда бар не сметајте спасењу других!“

„Каква причест! Какви греси!“ подвикну љутито Нерад и истргне из калуђерових руку путир са светим причешћем. „Покај се, попе, за твоје придице!“ викао је Нерад, церекајући се, па проспе на калуђера причест а путир тресне о земљу.

Тек што то учини, подиже се страшна олујина, пуче гром, а Нерад се нађе у тами, кроз коју се чуо само јаук и цвићење.

Нерад се тресао као треска на води и није се могао с места макнути, тако је био слаб и смрвљен.

Када се око њега разведрило, а он остао сам самцит, слаб, стар, немоћан, сама кост и кожа. Покрај њега тече онај поток, али мутан и крвав, а где је био топуз, ту је изникло прекрасно дрво, јабука, пуна цвета.

Нерад је викао, колико је могао, али из горе му је долазила потмула јека:

„убице! убице!“ Био је жедан, хтео је да се напије макар из оног мутног потока, али чим се дотакао воде, она га опече као жеравица а у жубору је чуо чудноват глас: „Кај се!“

Хтео је да бежи одатле, али није могао, био је као прикован. Мучио се и мучио, док није са свим сустао, те ту где је стао ту је и остао.

Тако је остао три пут по три године. Над њим су грактали црни гаврани, око себе виђао је хиљаде и хиљаде пламених очију, сама страшила ругала се и кезила на њега. Био је гладан, а није могао да једе; био је жедан, а није могао да пије.

Када се наврши три пута по три године, а он угледа оног истог калуђера, коме је некад истраго из руку путир са светим причешћем. И викну колико је могао :

„Оче, свети оче!“

„Шта је, синко?“

„Познајеш ли ме, свети оче?“

„Познајем.“

Нераду се учини, као да му се повраћа снага те да му је много лакше.

„Ја сам, свети оче, много . . . страшно много грешно и патио сам са тога много. Још колико ми ваља да испаштам, свети оче, па ако ми се не удели милост да ми се опросте греси, оно бар да ми се смрт смилује?“

„Видиш, синко, сад си тек сазнао да има греха, сад тек верујеш у опроштај грехова. Кај се, синко, милост и опроштај у Бога је!“

Рекавши то, калуђер пође својим путем.

„Не одлази, оче, док ме не саслушаш, док ти се не исповедим. Опрости ми бар ти.“

„Исповеди се, синко, а ја ћу се за тебе Богу молити.“

И Нерад исповеди све по реду своје грехе и сва зла, која је био починио у току многих година.

Како се исповедао, тако је падао цвет по цвет са оне јабуке, која је била изникла из Нерадова топуза. А на место оналог цвећа појави се једна по једна зелена јабука.

Кад се исповедио, рече му калуђер:

„Видиш, синко, Бог те услишио. Ено, видиш оне зелене јабуке, то су твоји велики греси. Кад дозру и отпадну — онда ће ти бити опроштено. А дотле само — кај се. Кад буде време, ето мене опет до тебе.“

То рече и нестале га.

И Нерад је остао да се каје у мукама и да моли Свевишњег, да се на њега смилује. И што се више и искреније кајао, то су јабуке више и више сазревале. Кад се навршиле три пут по три године, а оно све јабуке зреле, само се на врху виде још три, које осташе зелене.

У том дође калуђер:

„Ево ме, синко, да видим, колико ти се Бог смиловао. Видиш: јабуке су зреле, али не све. Попни се на дрво па их отреси.“

„Али ја не могу да се макнем!“ рече Нерад.

„Кад ја велим: можеш, онда можеш.“

И Нерад се збиља попе. Тресао је, тресао, а с дрва падаху једна по једна јабука, равно деведесет и осам. Али оне три зелене никако да падну. Мучио се и мучио да их стресе на све узалуд.

„Бадава се мучиш, синко, још оне не ће доле. Силази.“

Нерад сиђе с дрвета, а калуђер му рече:

„Видиш, синко, те јабуке што су пале, то су греси, које ти је Бог опростио. А за оне три, које још нису зреле, ваља да се кајеш и трпиш још три пут по три године . . . Кај се!“

То рече и нестале га.

Опет је Нерад испаштао, кајао се још три пут по три године, док оне три јабуке не сазреше.

Калуђер се опет појави.

„Е сад је крајње време, синко, ако ти до сад није опроштено, не ће ти никад бити опроштено. Попни се на дрво па треси.“

Нерад се попе и поче да тресе. Једна јабука спаде, али оне две остадоше на врху. И Нерад је тресао од јутра до мрака, а јабуке стоје па стоје.

„Бадава ти, синко, сва мука твоја!“ рече калуђер. „Те две јабуке не ћеш никада стрести! Сиђи доле, да ти кажем за што.“

Нерад сиђе сав погружен.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

„Видиш, синко,“ поче калуђер, — „ова јабука, што је сад спала, то је твој последњи грех, кад си ми истргао из руку свето причешће, те си ме спречио да уделим свету тајну самртнику покајнику. И то ти је милостиви Бог опростио. Али оне две јабуке, што су још остале, то су греси према твоме оцу и твојој мајци. Тежак је грех, мој синко, највећи је грех, кад син дигне руку на своје родитеље. То још до сад није нико на свету учинио, ти си први такав грешник, а за такав грех не може

да буде и не ћеш добити опроштаја ни на овом ни на оној свету!“

Чим то изусте калуђер, а Нерад се сруши и распаде уз грозан јаук, који се разлегаше по оној гори, и, како се прича, разлегао се непрестано, све док није услед страшна земљотреса та „проклета гора“ у понор пронала...

И ту се, веле, онда створило „мртво море“, у коме не може ни данас још ништа да расте ни да живи; ни биљка, ни риба, ни шкољка, ни црв.

Манојло Ћорђевић Призренац

МРКИ ВУК

Историски роман Адама Креховјецкога

Превео с пољског Рајко

(Наставак)

Винчи се стајаше Винч гологлав, гледајући укочено преда се. Поред њега, на кукавној постели, лежаше спаваћива, а можда и несвесна жена, привлачећи на груди своје једногодишње детенце. Винч гледаше а бледе му се усне грчевито стискаваху. Бојаше се, да се макне, а немирним погледом испитиваше промене, које виђаше на лицу своје љубе. Растао се с младом и лепом, а сад је пред њим сама кожа и кост. Сухе груди дишу с муком, тешко; уста помодрила и искривљена од унутарњег бола; очи затворене, упале у дубљину, а од њих, по мршавим образима, ижљebile сузе две бразде...

Превијао се од бола и сагибао к земљи охоли стас војводин; из стешњених груди извијаше се дисање са сиком; на очи се хваташе магла, ноге се тресијаху, и наједаред се Винч сруши на колена...

— Боже! Боже! — јекну. — Милости!...

„Чекај суд... близу је!“ — брујаше му у души глас Прибислава од Борка.

Марта отвори очи, велике, пуне препасте. Гледаху оне за час укочено, ал' се одмах засјаше радосним блеском. Из груди се изви слаб узвик и речи тихе, потмуле:

— Винчу! Винчу! дође ли најзад... Чекала сам те... умирем!...

Беле, мршаве руке обухватише главу Винчеву и притискоше ју на груди... Држаху ју

тако за час уза се близу и — клонуше без снаге...

— Христе Боже! — крикну Винч.

Скочи на ноге и поведе се, као пијан.

Војвођкиња премину. На њеним ледним грудима лежаше плачно детенце, а код ње стајаше Винч кршећи руке, и ћутљиви, мрачни Бартош.

— Бартошу — јави се за час војвода, — узми дете...

Бартош намрштено погледа.

— Дете има родитеља — одговори, — мојој је заштити крај. Нека вам Бог опрости.

Поклони се, приклекну код мртва тела Мартина, пољуби јој коштану руку, за тим устаде и пође на врата.

— Бартошу! — викну Винч, — остани!...

Дворанин застаде на прагу. Пружи руку и рече:

— Та је десница тражила ваше груди, да вас убије; уста, која то говоре, призивала су освету божју на твоју главу, војводо; — та рука вам више не може служити, ни та уста окусити нашега хлеба... Нека вам Бог опрости...

И изиде. Војвода стајаше као окамењен. Погледаше час на врата, на која изиде Бартош, час на мртво тело љубино, час на плачно детенце и сабираше мисли, које се разбегоше, као поплашене птице...

WWW.LIBRIS.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Наједаред скочи и викну оружаним момцима, што по стајаху на дворишту :

— Слуге!

Глас о смрти војвођињиној и повратку Винчеву разнео се брзо. Једни називаху тај повратак дрекошћу и припређиваху; други ћутаху, јер се прибојаваху оружане дружине војвођине, а беше и таквих, ако и мало на броју, који, говорећи о смрти Мартиној, сажаљаваху судбину детенцета-сирочета.

Нико не могаше завирити у скровишта срца војвођина и нико њега не сажаљаваше, ако и беше он можда највећма вредан жаљења. Сад петом сагледа он у свој страхоти величину својега злочина и свију му последица. Бојна жестица и срџба заслепљиваху га, кад је, у сред уништавања и пожара, давао знак за сечу; љубав краља, који му прашташе, окружаваше га у Кракову; онде га је тешила још нека нада. Ту, наједаред, изгуби све: жену, коју је љубио, и свако уздање, да би икада могао поправити, што је учинио и измирити се с народом.

Речи старога Прибислава од Борка обистинише се сувише брзо. Страшни суд је изречен: немилостива смрт узме му жену, а њега окружи мрачна, ужасна самоћа, настањена само црним мислима и бригом за детињу судбину. Оставише га сви стари, поуздани, верни, па и Бартош; остадоше најмљене слуге, плаћени војници, који се лако могаху окренути против њега.

И спопадаше га често помамно очајање. Ноћу се буђаше из тешка сна, трчаше замку на бедеме и загледаше се, напрегнутим погледом, у густу тмину, где му душа онажаше увек једне те једне утворе из прошлости.

Спопадаше га незнана, до јако, страва. Часом се бојаше и смрти, час ју опет призиваше, као избавитељицу, час падаше на колена у соби, где му је умрла жена, грухаше се у прса и усиљаваше се да се моли. Али речи молитвене замираху на устима.

— Бог не ће да чује! — шапуташе; — Бог није опростио!

А често се опет дизаше узбуна у надувеном срцу војвођину. Кочио се онда и пркошљивим погледом изазивао цео свет. Он, господар Шамотула, недавно намесник Великопољски, пред којим се клањаху све главе, мало не као пред краљем, он да се боји суда, којим му је претивокуван старац, Прибислав од Борка!

— Нека он преза од моје освете — говораше кроз стиснуте зубе, — од освете за нанесену ми увреду!

И обузимаше га све јаче беснило.

Док му једном не допадоше гласови, којима испрва не хтеде ни веровати. Говорило се, како Прибислав од Борка сазива шљахту у Познањ, на опћи збор. Ваљало се саветовати, како да се стане на пут све већем безакоњу, а невоља и глад да се предупреди. Разаслао је тада Прибислав гласнике с позивом свој властели, само не посла у Шамотуле, јер је на том збору ваљало претрести и Винчеву ствар. Захтеваше то и стари Прибислав, а и други знаменитији, да се војвода подвргне њихову суду и да чини покору, ако хоће опет да заседне међу властелу.

— Убица — говораху — по стародавним нашим законима, дужан је чинити јавно кајање, које се зове покором. Нека онда учини таку покору и господар од Шамотула, који није убио једнога, него тисуће. Нека дође амо у Познањ, нека свуче са себе горњу одећу, отпаше појас и сабљу, као прост човек, па нека иде пешке у цркву, посред народа. Убица стаје пред рођаке убијенога, а он нека стане пред тај народ и моли за опроштење, а а ми ћемо му онда моћи одговорити, као они рођаци: „Нека ти Бог не помиње, што си пролио толику крв!“ А после нека разда имање своје најбеднијима међу онима, којима је скривио...

Тако се је говорило; али да те речи постану законом, ваљало је да сви одлуче, за то је сазван тај збор, који је требао да изрече одлучну пресуду.

Винч је чекао до последњег часа, хоће ли добити позив на тај збор, док најзад, нестрпљив, а све немирнији у души, не посла нарочита гласника у Познањ, да се о том потпуно обавести.

А чекаше његов повратак у великој узрујаности.

— Још сам ја војвода — шапуташе у беснилу, — а они чине зборове без мене!

Чим се пак поврати гласник и стаде пред њега, прочита му одмах с усплахирена лица, да доноси зле гласове.

— Шта је? — дрекну, — говори!

А гласник муцаше у страху:

— Зло је, господару војвођо... Гомила се народ у Познањ; једни иду, јер се надају какој помоћи, а други се куце на гледалиште...

— Гледалиште! како? — прекиде Винч.

— Веле, да ће збор вама да суди, а ви да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бете, господару војводи, јавно, пред народом, чинити покору...

Скочи Винч на те речи, као рањено звере... Не рече ни речи, само крикну и, пограбив глаеника за рамена, избаци га на поље, а сам бежаше дуго по соби, час гласно нејујући, час подругливим осмехом неказујући беснило, које га је распинало.

Сутра дан, чим зора забели, заповеди читавој својој дружини да седа на коње и да стане под оружјем у најлепшој опреми. А сам се удеси као на свечан поход или витешку забаву. На кратак кафтан од зелена аксамита, који допираше до колена, врже љускав панцир, сложен од четвртастих златних плочица. О десном боку, на лицу од сухога злата, вишаше нож у богатој канији. На левом рамену беше Винчу причвршћен штит у облику трокута, испунчених бокова, врло искићен, са сликом племенскога грба. На глави се војводиној прелеваше шлем стародавна облика, шиљаст, од суха злата, с отвореним визирем; од шлема се спушташе мрежа од златних жица, па покриваше шију унаоколо. На врху се нишаше перјаница од паунова перја, савијена у полукруг.

Тако одевен изиде војвода из собе, а за њим момак ношаше мач његов, тако велик и тежак, да се не могаше припасати, него га ношаше у рукама или притврђиваше уз седло.

Узјаха Винч мркова, који готово сав беше покривен дивним покровцем, да се једва могаше видети испод њега крајичак главе и ногу. А седло беше високо с узвишеним облучјем и трокутним стремењем.

Већ се ваљало кретати, чекаше се само на знак, кад на једаред устави Винч бесна коња и рече кратко момчади:

— Плашт дајте!

Момци се згледнуше у чуду, ал', не смејући се опирати, похиташе да изврше заповед.

Пребацише тада Винчу преко рамена голем, наборан плашт беле боје, скопчан под грлом кићеном врицом. А на левој страни плашта беше оно, добро познато и страшно, знамење: крет од црна сукна, без горњег крака, каки ношаху света браћа крешакога реда. Тај плашт имађаше на себи Винч, кад је, скупа с Великим Мештром Лудерем, ишао на Великопољску...

— Сатанска дресост!... — жаморило се тихо у дружини. — Злочинац је и непокајан издајник!... није шала служити га...

Али Винч не чу тих шапата. С оholим под-

смехом погледа на црно знамење, после мигну оком на дружину и крикнувши:

— За мнош! у Познањ! — ободје коња.

Распиаху се, у дугиним шарам, зраци сунчани од златних љусака на панциру; прелеваху се боје паунове перјанице; блешташе злаћани шлем, да засењиваше очи гледаоцима; шушташе у трку покровац на коњу и надимаху се у ваздуху боре бела плашта војводина, а црно знамење титраше злокобно пред очима.

Пролазници застајаху у чуду, а који угледа црни крет, камени се од препаста или бежи као без душе, разносећи страх и трепет.

— Крешаши! Ево Крешаши! — викаху.

А Винч јахаше и смејаше се од беснила.

— Показаћу ја вама — мрмљаше, — да се не бојим никаква суда!... Идем покору да чиним, покору!...

На самом се себи светно за онај страх, који га је често плашио иза сна и кроз проницао у осамљеном замку.

— Не бојим се! не бојим се! — понављаше.

А љућаше га само то, што бегаху испред њега. Он би сада хтео, да се, око у око, сукоби с непријатељем. Осећаше у себи онако исто беснило, као кад је ишао у Маријенбург, бруншвичком кнезу.

Све добре мисли одбегаху му душу; свако кајање изгањаше из ње подругливост и жеђ освете за остављеност, за презир, за смрт жинину, за муке, које га кињиле. Хоћаше да заглуши глас савести, а не могаше. Обузело га сатанско беснило.

Бука се диже у Познању, кад први крици, у предграђу објавише долазак Винчев и његове дружине. Бежало се с вриском; у први мах не познаше војводе, нико не могаше ни сањати, да ће бити тако дрзовит. У престрављености приказиваше већ великооки страх поплашенима, како улази читава крешака војска. Пре него што могаху затворити капије, Винч већ беше у граду. Умерио је и коњу као и, оholо уздигнуте главе, јахаше корак за корак, изгледајући, који ће се усудити, да му противу стане. Јахаше, ал' узалуд изгледаше отпор. Испразнише се улице; позатварана беху врата и прозори на кућама... пустош га и ту окружаваше. Чујаху се само потмули гласови, пуни упрепаштења.

— За што они беже... подлаци! — сикну кроз стиенуте зубе и јахаше даље.

Ал' наједаред удари катедрално звоно на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

опако. Разишло му се брујање на далеко, звучало дуго у ваздуху дрхћући и замукло. За час други откуцај, опет један, опет исто тако гласовит. А после тишина и трећи откуцај...

Винчев се коњ проињаше, јер га трзаше нестрпљива рука.

А звоно откуцаваше непрестано, потмуло и једнолично; хучаше као грмљавина, после брујање дуго као ванај и разилажаше се у уздрхталу јеку. Сваки тај откуцај падаше на душу Винчеву, као време.

— Не бојим се!... — понови још, — ал' му је душа зебла од несавладане плашње.

— Нека се сви слете! сви! — мрмљаше.

Иза леђа зачу жамор; испрва тих, после све гласнији. Окрене коња и погледа грозно на своју дружину, која се у тај мах, као на дани миг, раштрка на све стране.

Винч стипште коња остругама и натури се за бегунцима.

— Пасји синови! — вришташе, — смрт вам за издају!

И јураше као слеп. Голем мач исука из капије на се загна. Наједаред стаде. Пред њим, оподаље, не беше више бегунаца, него стајаше, као жив бедем, збијена светина, која вришташе нељудским гласовима. Стицаху се сада са свију страна, на одјек звона. Дружина се његова помеша у тај народ и нестале је. Одонуда допираше све грознији жамор, а час по час дизаше се дрека:

— Винч! проклети! на смрт!

Војводи појури крв у главу. Растављаше га само каквих десетак корака од светине, која вришташе тако, да беше тешко разазнати речи измешане у једној вреви. Винч чујаше само своје име, а после бесну осветну дреку и испрекидане речи проклињања.

Стајаше на пространом тргу код већнице. Пред већницу бежу изнели столове и клупе и онде се скупила грдна гомила грађана, шлахте и витезова, на збор, који сазва Прибислав од Борка. Тесно беше у већничким дворницама, еле већаху под ведрим небом, а говораху баш о Винчу, кад се је дигла бука и кад је војвода у свом злаћаном шлему и крсташком плашту, заслењен гневом, унао на трг, носећи велики мач у десници.

Он испрва виде само, пред собом, ону уличну светину, која дизаше грају до небеса, кад ал'

наједаред, гледнув на страну, спази гомилу властеле у голему чуду.

Подизаше се сви с клупа, укпиљени са дрскости војводине. Неки да боље виде, понеше се на столове, бечећи очи од тешка снебивања.

Винч стајаше часком као укопан. Разазнаваше нека лица, док наједаред не шкргутну зубима, окрете коња на ту страну и потече напред. У тој гомили спази седу и достојанствену прилику Прибислава од Борка.

Стари витез испале му на сусрет, а Винч устави коња, па стаде мерити Прибислава усламтелим погледом.

Гнев му гуњаше речи у грудима; пред очима му титраше крвава светлост, на уста удараше пена, горка као жуч.

Подиже се на стременима и наже се Прибиславу, као да хоће да га убије пакосним погледом.

— Збор... збор... — муцаше, — сабрасте се на збор, а где је ваш војвода?...

Прибислав пружи руку и показа на крсташко знамење на Винчеву плашту.

— Ти си жигосан жигом крвавим и срамним — рече гласом, у коме дрхташе срца, — ти ниси вредан да седиш у колу племићком... С очију нам иди, мрски непријатељу!...

А на то Винч замо сикну, као да га што опече. Не говорећи ништа, измахну мачем над старчевом главом.

Крикнуше сви и полетеше у обрану Прибиславу. Сто сабаља заблиста у ваздуху.

Ал' Прибислав их задржа.

— Штета ваших мачева! — рече. — Винчу — говораше даље, окрећући се опет војводи, који је дошао мало к себи, на спустио мач и само дахтао, као бесан, — Винчу — понови, — ето ми, браћа негда твоја, осудисмо те отиц, да ти је лакше вратити се међу нас. Згрешио си љуто пред народом... убица си, по хиљаду пута убица и као убица треба да чиниш покору, да се опереш...

— Да ћу тиш! — плане војвода на ново. Коњ му се, трзан нестрпљивом руком, заиграваше, клецаше на стражње ноге, проињаше, фркахе и бацаше пену.

— Ћути ти! — повиче у љутини стари Прибислав, — не бојим се твога мача, јер ме се он не ће дотаћи, ни твога беснила, јер је не моћио... Једну реч ћу рећи и на тебе ће насрнути та светина, жедна освете, што по ју видни

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

подаје... За час ћеш се ваљати у прашини и под њиховим ногама испустити нечисту душу...

— Чињаше се Винчу у тај мах, да се обистинјава она мора, која га је често мучила у сну. Чињаше му се, да осећа на себи тежину светине, која га гази. Заврте му се у глави; крвава магла заслони му поглед, дух му замираще у грудима. Не чујаше више ништа, само кад и када назираше, кроз ону маглу, мирно лице Прибислава од Борка, који стајаше пред њим као судија е достојанствено опруженом десницом.

Из вреве, која му испуњаваше душу и главу, извијаше се час по час јаки, ако и дрхтави, глас Прибислављев, који му говораше:

— После тога, што си сада учинио, малена је за тебе и покора, на коју си осуђен. Пљујеш поругом на крв, коју си пролио, подсмехом чунаш ране, које си задао братоубилачком руком. Еле погинућеш срамно, јер си непокајан лунеж... јер си подлац!...

Скочи коњ војводи, убуден остругом, скочи и поклече на стражње ноге, — а војвода се наже Прибиславу са зажареним лицем и читавим телом. Укопа дивљи поглед у његово лице и дишаше гласно, е роштем. У грлу му се сасушило, а на уста тецијаше удиљ горка пена. Хоћаше да говори, ал' му се из котлаца извијаху само неразговетни, храпљиви гласови.

— Погинућеш — понови Прибислав, — погинућеш срамном смрћу... Кажем ти то, Винчу, у име народа, коме се ругаш!...

— Ругам се! — врисну наједаред Винч, — ха! ха! ругам се и теби и твојима!...

Саже се још јаче, а после се наједаред неправ, стресе и пљуну пену, која му цураше на уста, Прибиславу у лице. У тај час ободу коња остругом, да му је крв бризнула, окрете се нагло према уличној светини и улети као муња у сред гомиле.

(Наставиће се)

Цика, јаук, забуна, као на страшном суду. Размицаху се у страви пред војводиним коњем, који се проињаше, фркаше и, подбадан остругом, разбијаше, потираше људе. Војвода јахаше без запреке. С обе стране стиснуте песнице уздигнуте горе, и лица, искривљена од пренасти, пакости или бола. Ал он владаше, над читавом том гомилом и над тим беснилом својом силом и дивљом махнитошћу, која га обузе. Нико га не смеде напасти; нико ни од оне оружане дружине, која се одметнула од њега и имала мачеве у рукама, стреле у туловима, ноже за појасом. Он одолеваше својом дрскошћу и е измахнутим мачем у руци, пробијајући се кроз редове расрђене светине, осећаше се без погибљи, сам самац према тисући.

— Голаћи! разбојничко колено! понављаше кроз грчевито стиснуте зубе.

Протуче се и трком прелети кроз град. Пропири га хладнији ваздух; мисли се враћаху у усјајану главу. Застаде и осврну се.

Допираше до њега из далека вриска и јаук; улична се светина разбежала на све стране, а код већнице стајаше још гомилица властеле, скупљена око Прибислава. Виђаху се торњевии од цркава и кутњи кровови, а над њима се протезаше, у чистом ваздуху, бео пас од магле.

Док наједаред, на једном месту, не покуља при стуб дима, заврте се високо горе и полачко се разиде. За час други стуб још црњег дима, а после жесток пламен, један, други, трећи и сноп искрица. Дим се мало разиде, а Винч угледа два огњена рукава, где лижу к небу, док се најзад не спојеше у један грдан пламен...

— Гори... прогунђа Винч, — гори мој двор!... Фукара се свети — глупаци!...

И засмеја се.

Стајаше још и гледаше за часак, а после окрете коња и појезди у Шамотуле.

КЊИЖЕВНОСТ

ЈЕДНО ПИСМО ВЛАДИКЕ ПЕТРА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША

У збирци автографâ бечке царске библиотеке имају и два писма владике пјесника. Једно је писано 16/28 новембра 1840 руски руком владичином Александру Владимировићу у Котор,

али како нема никакве важности, то ћу га слободно да мимођем. — Напротив врло је важно друго његово писмо, које је писао 10/22 августа 1850 которскому лијечнику Маринковићу. Писмо није писао сам вла-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дика својом руком, већ га је само потписао, али се и по дикцији и по мислима бистро види да га је он некому у перо казивао, тако да га слободно можемо бројити баш у права владичина писма. Ја га овдје сасвим вјерно штампам, придржавши и стару његову ортографију.

Поштеный Господине Докторъ Маринковићу!

Ја ниесамъ јоштъ издравио, али самъ се добро поправіо. У мојој болести ја самъ и о смрти помышљао, него ова мысао ни мало мени шкодила ніе, но шта више, зраке су ми душевне лакше кроз тіело проницале, како сунчане зраке крозъ танке и раздробљене облаке што лакше проничу. Моя е идеја међу небесима и гробницомъ смѣло лећела, и ја самъ смртъ овако разумѣо: или е тихій, вѣчный санъ, кои сам боравіо пређе рођена; или лако путованъ изъ свѣта у свѣтъ, и причислѣнъ безсмртноме лику, и вѣчно блаженство — Ја се ада нимало бојао ниесамъ, ербо у мени адека душа ніе, и ја Бога не представљамъ као Нерона и Мухамеда II. но га представљамъ по Нѣговомъ Величеству, за духа превеличественога — премилостивога своима тварима — Ја самъ душу човеческу представљао за некій тайственный фокусъ, коя, како се раздвои одъ тіела, сине хитромъ зрачицомъ, и запали бесмртный пламъ нашега вѣчнога живота и блаженства на небесима — А наше јодно тіело што е? — угоштеніе и попираніе земальскога гада — глина, одъ кое се гади — прашина, съ коіомъ се вихорови ругаю и играю — њомъ бистре источнике водене муте — њомъ сјayne зраке сунчане затмиваю — и великога чуда, колико мы ово ништавило любимо и колико насъ интересуе! — Тіело е много ништавије но укленый судъ — дай буди изломљена стакла купе,

У Бечу, 6. априла 1893.

каљави Чифути и пометнути трговци, те њи продаю — а наше тіело безъ душе ни зашто не служи — Досадихъ Вамъ, но то е крива доброта Ваше душе, кою сте ми открили — хиляду самъ совѣтника имао, одъ како самъ се разболіо, но самъ се највише Вашега совѣта држао и данасъ се највише држимъ, ербо самъ видіо, да изъ дубине познанства и благородне душе истѣче — Неки су ме совѣтовали, да ништа не мыслимъ, како ће човѣкъ живѣти, а не мыслити; неки су ме совѣтовали, да очи на женскій полъ не окрећемъ, а човѣкъ не може и са смртнога одра, да очи не баца на красно створеніе — Неки су ме совѣтовали, да фанеле на тіело ни мараме око врата не носимъ — Неки су ме совѣтовали, да двоструку фанелу на тіело и до ушихъ обучемъ, па преко нѣ вунену мараму око врата, да метнемъ — Неки су ме совѣтовали, да лежимъ потрбушке, а неки опетъ да лежимъ на плећа — Неки на ліеву, а неки на десну и проч. и проч.

Съ Богомъ Господинъ Маринковићу! буди ми здравъ и весео, и незаборави твоимъ драгимъ воспоминаніемъ

Твоєга
искренога пріателя и слугу
Владыку Черногорскога

Н. П. Нѣгоша

Цетинѣ 10/22 Августа 1850 год.

* * *

У овоме је писму дакле владика у кратко али сасвим јасно казао што мисли о Богу и о човјечјој души а и о жени, па ко хоће да прикаже владичино мишљење и осјећање, треба да се свакако пањ осврне. То ћу покушати да други пут овдје учиним, а за сада нека је доста и ово.

Милан Решетар

„ЈЕЗИКОСЛОВНЕ“ КРУПНИНЕ

10 броју „Vienca“ стоји на стр. 159: „I nedavno je izašao u „Stražilovu“ sastavak, u kom neki junačina, sakrit pod inicijalima S. P. postavlja stare mudrosti, da su Hrvati oteli jezik od Srba, da danas ne znaju srpski, i slične ludorije, i to dakako onim „uflagjenim“ tonom i onom jakošću dokazivanja, kojom se u opće odlikuje „Stražilovo“, taj svakako u svakom

pogledu najslabiji beletristički list od sviju časopisa, što na slavenskom jugu izlaze“. Ја не знам каква је то јуначина што то пише у „Viencu“, али то знам да та хрватска јуначина не зна кога је рода јуначина. Ја не знам ко је ову белешку написао у „Viencu“, да л' ју је написао високоучени г. Пасарић, који зна и о правопису и то хрватском да пише, или је писао г. Јован Хра-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Храниловић, који зна и велика „уметвованија“ о хрватском језику да избаци из својера Хурчијера, раскреченога пера. Ево шта пише г. Храниловић о језику г. Балскога у „Viencu“ бр. 9.: „Što se tiče jezika u ovom romanu, i tu se opaža znatan napredak. Njegovoj otmenoj stilistici nije se ni prije mnogo prigovaralo, ali neki, koji su svakako htjeli da prigovaraju Gjalskomu, i nisu o drugom govorili, nego da mu je jezik pun germanizama i nenarodnih riječi, i ne obazirući se na pravu vrijednost rada Gjalskoga. Neka sada slobodno i ovi prelistaju prekrasnu pripovijetku Gjalskoga, i neka, ako im je do istine, priznaju, da se Gjalski i u tom pogledu usavršuje. U ostalom nigdje to ne stoji, da su svi izrazi i sve riječi, što se ne govore u Bačkoj ili Banatu, nenarodne. Prije nekoliko godina izdala je vrijedna „Hrvatska Matica“ pripovijetke Nikole Tordinca, neka se vidi, koliko je blago narodnoga jezika pohranjeno u Slavoniji; a odricati svakomu izrazu, koji je nikao u kajkavskom narečju „a priori“ građansko pravo, te ga posprdno nazvati „hrvatizmom“, kao da je to dokaz, da ne valja, znači: stajati još uvijek u okovima one tjesno grudnosti, koja ne vodi k napretku. Ili su može biti rječnici Jambrešičev i Bjelostjenčev na odmet? Možda onima, koji za njih i ne znaju“. Овако говори г. Храниловић о језику г. Балскога у најновијој његовој приповетци „Osvit“. Колико се разумева г. Храниловић у овом послу, показаћемо на самом г. Балском. Отворићемо његову најновију приповетку „Osvit“, па ћемо видети ка о пише највећи приповедач хрватски и највећи приповедач на словенском југу. Ја сам у медени кус прочитао „Osvit“ и потпуно се слажем са онима, који хвале и узносе г. Балскога као највећег приповедача хрватскога, али ја имам да запитам г. Храниловића и г. Пасарића, уредника „Viencu“, којима су „неосноване тврдње“ највећег словенисте Миклошића и који су гракнули на г. дра Маретића што се слаже с Миклошићем и што не могу од њега да начине „втораго“ Старчевића — велим, имам да запитам: којој књижевности припада „Osvit“? Подигли су читаву грају на г. дра Маретића што овај брани Миклошића, „a hrvatske protivnike zlokoebne hipoteze Miklošičeve grdi i ponizuje“ на узвикују г. Маретићу: Nakaznog li proizvoda naopake pčenosti! Наказне су памети они људи, који се држе политике Старчевићевске према Србима и држе као у воску да је булажњење пророково наука. Ти људи не виде даље од носа. Њихова политика

осветиће се на њима самима, јер они не могу добро проћи, који своју најрођенију браћу чисте најпогрднијим именима и до скота понижавају, и то такову браћу, која су им и срце из својих груди, свој рођени језик дала.

Да је хипотеза Миклошићева сушта истина, ми ћемо вам показати на вашем највећем приповедачу, па ћемо онда ући у ваше школство, пролистаћемо ваше школске књиге, па ћемо вас онда запитати какав је то језик, којим су ваше књиге написане. Ми ћемо увек признати пред јужним Словенством и пред целим Словенством да то није наш српски језик и ми бисмо се стидели присвајати таку накараду за свој језик како ви пишете у својим школским књигама. Ми ћемо на послетку ући у вашу југославенску академију, па ћемо разгледати и ваше „Radove“ по језику и будите уверени да такав језик не ћемо никад присвајати за свој. Ми ћемо овим само показати да има од нашега препорођаја више од пола века и ви још ни данас несте научили српскога језика, који ви себи присвајате да је ваш, а овамо га не знате. Ја дакле имам да запитам г. Храниловића и г. Пасарића којој књижевности припада „Osvit“? Српској књижевности заиста не припада, јер Србин не би никад признао да је то српски језик. То је, г. Пасарићу, ваш хрватски језик и ви се можете дичити њиме пред јужним Словенством. А сад да видимо како стоји та злокобна (за Хрвате) хипотеза Миклошићева и да видимо колико вреди пресуда г. Храниловића што се тиче језика г. Балскога.

На стр. 6 у приповести „Osvit“ стоји ово: Поред тога имала је почети два три дана касније жупанијска рестаурација, а за њом велика конгрегација скупа са *осветном слвом* нове жупанијске заставе.

На стр. 7 стоји: Од скоро саграђеној *дворани*, *које се не моглоше наславити госиод*.

На стр. 7, 8 стоји: У првој помодној трговини Поповића и Друга „*к седмом иланету*“ — а мало даље стоји: те су најсталније Поповићеве муштерије морале поћи и у „*модру кругљу*“ и к „*Изидином луку*“ на крвавом мосту, дапаче и к „*цртом кокогу*“ на Хармици, а то бијаху трговине тек другог реда.

На стр. 9 стоји: Који четврт *прије шесте* редала се кочија за кочијом и само се полагамо могло наприед. Бискупски пандури са камерднерима *ослето* су од гостију примали шалове, мантиће, кабанице и рединготе, водећи их *све-*

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

чано-дрзко до стубишта, гдје су кућни официри Њ. Преузвишености *преузимали госте*, да их *иоведу* у горњи спрат пред бискупа.

На стр. 10 стоји: Бискуп је пошао у *дворану* са својом пратињом и овдје заредао међу гостима, почашћујући многе и премноге милостивим *наговором*. Мало даље стоји: Љепушаста румсна и чила контеса дубоко се поклони и *иољуби бискупу руку*. Бискуп јој се добростиво и шаљиво *запрести*, но није више имао када, да јој што *одврати*, јер је преда њ ступио тридесетичар Шумаговић и непрестанце *иравио дубоке иоклоне*.

На 11 стр. стоји: Све јој се *свиђало*.

На 12 стр. стоји: За станке окрене се бискуп грофици Драшковићки и *иожали* већ по други пут, што није дошао *суруг* њезин, гроф Јанко Драшковић.

На истој страни: Та знаде Вапа Преузвишеност, како гроф воли младеж око себе, — *одврати* грофица и благо се насмијешни *у фином својем лицу*.

На 13 стр.: Послије тога комада имао је свирати на гласовиру *вистите* своје складбе млади Тивадар.

На стр. 17: А молим вас, што сте то *играли* — какав је то мађарски комад био? Ах, — *одиоврне он* — *играо сам наше народне нацјеве*.

На стр. 18: Онака тугаљива и *од древне старине тајинствена* сељачка хрватска пјесма.

На стр. 19: Кад се вама *свиђа*, мора да се и мени допадне! — *одиоврне* Тивадар.

На стр. 20: *Играли сте* ми из душе.

На стр. 23: И онда са два прета отворио и овако редом свакој госпођи *пуђао*.

На истој страни: Приповиједао је, да стари богатајн Котроманић кани *оженити* младу — посеве младу дјевојницу. Мало даље: Што се је једноч усудио *суругу* њезину *у лице бацити узреду*.

На стр. 24: *Шта* ли га ниесам одвраћала.

На стр. 25: Јер она није у обће тријела *иод живу главу* младих лиених госпођа.

На истој стр.: Пред конзулом и генералицом *дубоко се и клони*.

На стр. 26: Било му као *иод шибам*. Он се *желио угнути* елегантној вреви у *дворанам*.

На стр. 27: Дашто, који пут није само о имендану краља, палатина и бискупа *зјахало* свога Пегаса.

На стр. 29: Не — Не, — *domine magnifice!* — *иребује га* опат.

На стр. 33: Он би био *најволио* питати, но није се подуџао.

На стр. 34: Да му многи и премноги *завиђају*.

На стр. 37: И она пође из дворане и *ишаје* у предеобље, гдје заповједи, да јој кочију *иредведу*. Думић *узме* живо пљескати. Стари Вилковић *незадовољно остави собу*.

На стр. 38: Тивадар их с *разузданим веселем* дочека.

На стр. 39: Он му *стави* њежно своју биелу пуну руку *иред уста* и *завикне*: Silentium.

На стр. 40: Напокон се око четврте *отмудруштву* Качгачевић и Церовић.

На стр. 41: Та — *завезли се* у разговор, који су их посвема *запремлили*.

На истој стр.: Иначе бијаше у *својој ваљштини строго* *иrema* *дневној* *пошњи* одјевен.

На стр. 43: *Познам* је, — *иознам!* — *кликну овај*.

На стр. 45: И он *узме ходати* *узбуђено*.

На стр. 45: И очи му се *зачарано овјесе* за *красним видиком*.

На стр. 51: Муцао је прекидано и чесао се за *шијом*.

На стр. 52: Тивадар на силу *учини лукаво* *лице* и са смиехом *иокаже* своје краене *биеле* *зубе*.

На стр. 59: Отац *се узео* по својој навади *шетати собом*, чекајући *иноша*, док *најави*, да је *зипрегнута* кочија.

На стр. 61: За свој овдјешњи *иосјед* има ближе кметове из Пригорја.

На стр. 64: Да је *красна* Мадлена *ишла* међутим *замуж*.

На стр. 67: *У ту сврху* *имао сам* што *прије* *поћи* у Праг.

На стр. 68: Готово сам *замрзио* на *ту нашу* *страст*. Мало даље: А што *буде* с Бертом?

На стр. 69: Доврши дрхтавим гласом Иван и *сакрије* *лице* *у обје руке*. Мало даље: и *приступи* к Ивану, да га *објеручке отрли*.

На стр. 70: јер је *отишао* *у иослу* у Самобор.

На стр. 71: А ја сам *ишао*, да *иозрачим* *главу*. Мало даље: Одврати Иван *хрватски* и *макне* се нешто на *сједалу*.

На стр. 72: Кроз отворени се прозор кухиње у задњем крилу чуло такођер *силно* *стропотање* *са суђем*. Мало даље: Управо су *устали* и *узимљу* *црну каву* у салону.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

На стр. 78: И замоли да би *сио клавиру*.
 На стр. 80: Ја бих морала да *будем уверељена*.
 На стр. 85: *Длачиче наборила изворано лице*
селаково заирими неки сумњиви, готово ирезирни
израз.

На стр. 86: Па почнем разговор у нашем
 језику.

На стр. 87: И он *идиостане* покрај писаћег
 стола. Мало даље: Дакле *што кажеш томе?* —
Прекини се у читању Иван.

Ја сам већ доста ћутао. Сад се више не
 може ћутати. Морам госп. Храниловића запитати:
 Је ли могуће да се може од читања прекинути
 „сирјеч“ о вити? Ако ви, г. Храниловићу,
 несте чули у Новом Саду шта значи: „*преки-*
нути се“, а ви питајте г. Пасарића, он је отворен
 човек, зна о правопису хрватском да пише, ра-
 зуме Вука Караџића натрашке, јер где се Вук
 из дна душе подемевао, то је г. Пасарић нај-
 озбиљњејше схватио, наравно само зато да би
 своја глуна „доказателства“ навео на своју во-
 деницу. Г. Храниловићу! како вам се сад свиди
 језик г. Балскога и како стојите ви сад са вашом
 критиком о језику Балскога, ви, који се хвалите
 да сте „Јавору“ подигли цену својом сарадњом?
 Али ја ћу засад прећутати о вашој сарадњи, а
 У М—.

ако будем изазван, онда ћу вам показати да
 ваша сарадња никакве користи није нама до-
 нела него штете. **Њ** **п** **л** **в** **д** **ж** **н** **х** **з** **п** **о** **з** **н** **а** **е** **т** **е** **н** **х** **з**.
 Мат. 7, 16.

Интересантно је споменути како наша браћа
 мисле о језику. У приповеци „Osvit“ чита Иван
 Качића, тај исти Иван што се *ирекинуо* од чи-
 тања. Како му је лако ишло разумевање Качића,
 и не прекинуо се. — „Но да, — но да! — *од-*
иоврне некако Мужевић. Али ти ћеш признати,
 то није у *језику нашем*, како га ево на примјер
 говоримо ти и ја, и овај сељак“.

— Наш је то језик, наш језик. Овдје се
 код нас **изкварио** (!!!), ал Качић је у Босни чуо,
 како се право говори.

О да морских назора! Сиромаси Кајкавци и
 не знају да је њихов језик искварен. Не знам
 само шта су згрешили Богу, те им се језик
 искварио. Није тако, господо књижевници хрватски.
К **а** **ј** **к** **а** **в** **с** **к** **з** **н** **и** **к** **з** **о** **т** **з** **Б** **о** **г** **а** **д** **о** **в** **р** **к** **с** **т** **в** **о** **р** **е** **н** **з** **в** **з** **и** **с** **т** **з**,
 него сте ви искварили српски језик,
 зато вам и јесте књижеван језик чардак ни на
 небу ни на земљи. Хајде сад да пређемо на
 „Osvit“, да видимо хоћемо ли опет што пи-
 кантно наћи.

(Свршиће се)

С. П.

КОВЧЕЖИЦА

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Вл. Малина. **Тук на лук**, прилог за биографију *верног*
следбеника класичних карактера др. Јов. Туромана од —
 Београд. Радикална парна штампарија. 1892. год. — Кон-
 цем прошле године изашла је ова књижица, коју је на-
 писао квалификовани професор из класичне филологије,
 немачког језика и педагогије г. Вл. Малина. Ко прати и
 ко је пратио радове у нас Срба на пољу класичне фило-
 логије, сетиће се, како се жестоко препирали о настави
 класичној у последње време др. Туроман и Вл. Малина.
 Познато је, да је г. Туроман издао на свет књигу: Каква
 је латинска граматика потребна за наше гимназије? у ко-
 кој тврди, да би основинска теорија начинила у школи
 највећу збрку те збунила и ђаке и учитеље. На то је г.
 Туроману сво овом књижицом одговорио Вл. Малина.
 Књижица се дели на шест глава. Пратећи ту научну пре-
 пирку дошао сам до закључка, да ту ствар није требало
 тако далеко терати. Г. Малина у петој глави доказује
 стварно и лепо, да је нама потребна латинска граматика
 за наше гимназије, у којој има разредба именских и гла-
 голских облика по основинској методи. Тврди, како се у
 Мађарској већ од год. 1880 предаје по основинској теорији
 (Latin alaktan од Бартала и Малмошије). За тим прелази

на друге крајеве, где се тако предаје, н. пр. у Италији
 и Русији. Спомиње, како су и учењаци као Lange и Schenkl
 за ту теорију. Најпосле захтева граматiku латинску по
 данашњим захтевима науке но ни сам није израдио по
 најновијој сасвим методи своју трећу деклинацију, коју
 је штампао у „Наставнику“ (свеска за јули и август
 прошле године). Ми знамо, да се код нас латинске и
 грчке граматике по немачкима удешавају на за то баш и
 треба узети најбољу, коју научници у филологији пре-
 поруче те по њој израдити за наше српске гимназије.
 Но поред многих других ствари, на које треба пазити,
 најважније је у латинској граматичи обележавање кванти-
 тета, јер је он од велика значаја. Ни г. Малина ни др.
 Туроман не обележавају тачно, и ако радо признајемо, да
 је то мучан посао. Колико се радујемо овом приновок г.
 Вл. Малине, толико не одобравамо начин писања ни с
 једне ни с друге стране. Желели бисмо само, да што пре
 угледа свет граматика г. Вл. Малине, која је још на пре-
 гледу и оцени код Гл. Просв. Савета, па ћемо онда о њој
 опширно изрећи своје мишљење.

Карловци

Г. Л.

Пехарникова **ћерка**. Приповетка *Валерија Приборског*,
 с пољског превео *Рајко*. У Новом саду, издање и штампа
 А. Пајсвића. 1893. вел. 8-а. стр. 69. — Биће већ добар

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

десетак година, како Рајко са здравим и финим укусом, са необичном вољом и марљивошћу и са великом вештином пресађује производе словенских књижевности нарочито пољске, у нашу те тиме неоспорно лепе услуге чини српској књижи. Тим својим радом стекао је Рајко рекли бисмо неограничено поверење у уредника белетристичких листова, којима је у свако доба добро дошао какав његов превод, но, што је свакако беда врана, умео је и ово мало наших књижара издавача да задобије те се лате да му издаду превод а тиме — ма и само у другој линији са њихова гледишта — и они учине по коју лепу услугу српској књижи. Као веле, кад је Крашевскога „Песник и свет“ у Рајкову преводу доживео то чудо да се распачао као алва те за најкраће време дочекао и друго издање, што то не би могло пасирати и делу другог кога пољског писца, који још нема славе Крашевскога, само кад је на њему „заштитна марка“ с пупиларном сигурношћу укњижене фирме Рајкове. Како се комбинује да комбинује, тек књижевност наша долази до Рајкових превода а Рајков је сваки превод чист добитак. Тако је и са овом „Пехарниковом Берком“ Пољака Приборовскога. Не смею рећи, да је ванредно што, али је красна, „иројско љубавна“ еписода из живота пољске шљахте седамнаестог века са неколико оригиналних те занимљивих шљахтичких типова и са потребном примесом витешке романтике а испричана течно и живо. Рајков превод разуме се да је прве врсте, само се канда слагач нашао у послу те се унео из петних жила да на силу бога тера у лаж сав свет, који је уверен да Рајко дивота зна свој језик. Томе мудрици свакако ваља рећи хвалу, што се у Рајков превод поткратило и *о даугне* (стр. 12) и *надчовечански* (стр. 21), *опогоћена* (стр. 29), *чудљивост* (стр. 31) и ове недоследности: *помоћикеш* (стр. 47), *доћикју* (стр. 54), *сасеће* (стр. 62) и *попуће* (стр. 66). Наилази човек и на *неда*, *неможе* и *незнам*. Што на 20 страни место *vates* стоји *vales*, не могу му замерити, јер је свакако отишао био у слагаче пре но што му је Тит Ливије дошао до руку. Г.

Piesni ludu. Zebrał Zygmunt Gloger (w latach 1861—1891). Muzykę opracował Zygmunt Noskowski. W Krakowie. Nakładem autora. 1892. — Свакоме је данас познато, колико је словенска народна појезија и мелодија омиљена у целеме свету. Најкултурнији народи узимају за своје уметничке мелодије градиво из словенске народне појезије и словенске мелодије. Кога несу занеле и очарале дивне мелодије руске певачке дружине Славјанскога?! И ова доста богата збирка народних песама, које је музички обрадио Сигисмундо Носковски, а прибрао их Сигисмундо Глогер, од неизмерне је вредности за љубитеље и пријатеље словенске песме народне и слов. мелодије, која нам тако осваја срца својом умилношћу, гвишкошћу, хармоничношћу и вештином. Пољска етнографиска књижевност има до данас много богатих зборника и збирака народних песама и мелодија, од којих је најзнаменитија обилата збирка (у 30 великих свезака) *О. Колберг*. Но ниједна неје стекла толико популарности и опћег интереса, са својих лирских песама уз напеве, колико ова Глогерова збирка. У њој може наћи забаве и уживања не само онај, који се стручно и енциклопедијски бави народном слов. појезијом и музиком, него и сваки у опће пријатељ њен и дилетанат у такову послу. Издавалац је заиста вештачки и изврсно одговорио својој

задаћи. Читав зборник се састоји из *чет* делова: I. део садржи 128 песама, већином свечана и обредна (церимонијална) садржаја, као: о новој години, ускршњих, божићних, коледских, и др. II. део има 571 песму: све су већином сватовеке, у којима су необично живо и занимљиво описани сватовски обичаји и обреди. III. део садржи 164 дужих и краћих лирских песама и балада; у IV. делу има 434 најразличнијих специјално њихових типичних песама, т. зв. „кујавчачких“ (о развратним девојкама), „мазурских“ (о бећарима и лоповима), за тим т. зв. *kolysanki* (колисанке) т. ј. песме уз колевку („колевчице“), за тим т. зв. *wyrwasy*, т. ј. разне шаљиве подскочице и досетке, доета пастирских и других шаљивих песама. V. део садржи 585 т. зв. „краковјака“ т. ј. неке врсте краковског кадрила, који се игра као народна игра; то су обично тетрастихне строфе са врло различним темама (највише о љубави), врло налик по својој карактеру и садржају на дуготрајне варијације т. зв. руске „баринџе“ (*барыня*). Иначе су веома лепе и занимљиве песмице. Мелодија им је истина мало развучена, но ипак веома симфонична. С тога је и ми овде приказујемо својој свету, а особито онима, који се баве изучавањем наших народних песама и мелодија, којих има на избор и које се могу непоредити са најлепшим мелодијама осталог Словенства и других народа. Цена је читавом овом зборнику само 1 рубаља и 50 копејака (до 4 крунаша или два форинта).

Б. Пешта.

А. П.

La Bulgarie dans le passé et le présent. Etude historique, ethnographique, statistique et militaire par M. Léon Lamouche. 1892. chez Collin. — Писац описује детаљно Бугарску од 1876 год. па до данас, пртајући јасним бојама њену историју, језик и обичаје, обасипајући хвалом њено природно богатство, њену младу државно-административну структуру. Бавећи се њеним економским приликама, он се нарочито задржава — као војник — на њеној војној организацији, за коју нема довољно речи да је истакне својим земљацима. — У једном кратком додатку писац говори нешто и о Македонији. Поред Лавлеја, Каница и др. ова је књига добро дошла за све оне, који се баве проучавањем балканских народности и источног питања, а може се сматрати, да је ово најпотпуније дело о Бугарској у француској литератури.

Женева

Н. С. П.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У седници филозофско-историског разреда југословенске академије у Загребу 23 марта п. р. читао је др. П. Матковић расправу: *Опис путовања царских посланика у Цариград, наиме Дав. Унгнада год. 1573—78 и Јоахима Синцедорфа год. 1577.* И овом расправом, као и овом, о којој говорасмо у 17 броју „Стражилова“ прошле године и која је штампана у СХП књижи *Rada* (в. 7. број нашег листа ове године у првом књижевном приказу на стр. 110), настаје се студија о путовањима по балканском полуострву XVI века. За подлогу је овом наставку узео Матковић путописе Ст. Герлаха и Сал. Швајгера, који до душе хронолошки не спадају заједно, али оба потичу од лутеранских проповедника, који се у својим путописима нарочито баве религијозним приликама тур-

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ских земаља. Герлахов путопис приказује друго путовање Давида Унгнада, кога је цар Максимилијан године 1573 е данком и са богатим даровима послао у Цариград, да уз суделовање тамошњег царског посланика Рима обнови с Турцима мир те да онда Унгнад замени Рима. Герлах описује путовање од Беча до Београда Дунавом а одавде до Цариграда и натраг сувим, наиме ондашњим главним војничким друмом, који су старији писци разноврсно описали. Као посланички проповедник водио је Герлах пажљиво свој дневник, не само на путу у Цариград и натраг него једнако догад је био код посланства у Цариграду; белажно је не само оно, што се односило на путовање него и оно, што се готово за пет година знаменито догодило у Цариграду сваки дан, а најзад и оно, што је само чуо а чинило му се да је знаменито. С тога има у његову дневнику свакојаке грађе, коју су после употребљавали историчари. Матковић из Герлахова дневника истиче само оно, што је географске, односно топографске садржине или што се односи на путопис. Швајгеров путопис приказује путовање царскога посланика Синцедорфа, којег је послао цар Рудолф II е данком и с даровима у Цариград, да онде замени посланика Унгнада, којем је давно био истекао рок посланичкој служби. Посланство је то путовало истим путем, којим и Унгнадово. Швајгер, ов је путописе доживео пет падања а писац га је разделио на три књиге: у првој је описан пут у Цариград, у другој сам Цариград, његове знаменитости и околица му, у трећој најпосле описан је пут од Цариграда у Јерусалим и натраг у Немачку. Матковићевој је расправи предмет прва књига а из друге вади само белешке географске садржаја или које су у вези са самим путописом. — У истој је седници др. К. Војновић предао библиографске набавке из дубровачких архива, које је сабрао; истражујући научну грађу за правну историју дубровачку у државној и судској архиви и по библиотекма дубровачким. Прво му је било, да даде преписати крај т. зв. Жуте књиге (*Liber croceus*) од половине год. 1792 до 26 јануара 1803, како би се попустило рукописе, који има у архиву југосл. академије. После тога је дао преписати *Liber criminalium* дубровачке републике. Између богатог градива, што је нашао у библијотеци Фрањевана, истиче и апостолско писмо папе Клименте V од 1 априла 1308, писано ериком краљу Урошу (Милутину), у којем га прима у крило римске цркве, стављајући му услове. Иа читаве хрипе стародавних по највише јавних исправа из дубровачке историје XIV—XVIII века, које му је на расположење ставио потконзул белгиски Негрини, написао је неких шездесет. Ту има оригинална листина, која расветљује одношаје дубровачке републике према угарским краљевима, а то је отпис угарскога краља Владислава од 1 октобра 1490 на кнеза и веће дубровачке републике, у којем јавља, да су га после смрти краља Матијана сталски изабрали за краља и извинује се, што представнике републике није позвао на круписање, јер су га непријатељи били опколили, и позивае их, да му пошаљу посланике, преко којих би потврдили своју верност а он ће штитити њихову слободу. Говори најпосле о неизданим делима Игњата Ђорђевића, којима је рукописе прегледао по доброты последњег потомка породице Ђорђевиће. У библијотеци Фрањевана има само непотпуна прва свеска Ђорђевићева великога дела о

илирским старинама. У рукописима, које је прегледао др. Војновић, има огроман *Excerptorium ad res Illyricas* и ту је побележено цело градиво великога дела, које је Ђорђевић био намерио изградити. Има и *Antiquitatum pars III*, где говори о домовини св. Јеронима, о Кирилову и Методијеу преводу библије, и о свим европским народима, који су е Илircима дошли у додир. Др. Војновић тврди да та дела чине Ђорђевића „зnanственим оцем Илиретва“ на почетку XVIII века и „увршћују његово име у число првијех ерудита свога столећа“. — Филолошко-историски разред југосл. академије имао је опет седницу у прошлу среду и у тој је седници дописани члан др. Миливој Шрепел читао расправу о латинском песнику Которанину Ивану Велици.

+ Из „Београдских општинских новина“ општампана је у посебну књигу повећа историска расправа Николe Вулића, слушаоца филологије на Великој Школи у Београду, „*Ђурађ Кастриотички Скендерберг*“. Ова је расправа била награђена одлуком Академскога Савета прошле године првом видовданском наградом општине београдске. Књига има 298 стр. и 1 л. обичне осмине, а стаје само динар. На првих 36 страна писац претреса изворе, којима се служио при изради ове расправе.

— Од великога „Речника хрватскога или српскога језика“, што издаје југосл. академија знаности и уметности а обрађује Будмани, изашла је тринаеста свеска. У њој су речи од „испрекрјжати“ до „измијешати“. Као и у пређашњим свескама тако је и овде најподробније растумачена свака реч и казана јој је цела историја у литератури, наведени су силни примери кроз све векове, казује се, која је реч прасловенска и упоређује се са словенским језицима а погледито и са другима, и у којем се веку први пут јавља.

+ Изшла је и осма књига „Сборника“ буг. министарства просвете.

— У издању Франклинова друштва изашле су две књиге Јокајијевих позоришних дела. У првој књизи су: *Milton*, драма у пет чинова; *Hős Pálfi*, драмски призори у три слике; *Szép Mikhál*, позоришна игра у четир чина е предигром; *A bolondok grófja*, лакрдија е певањем у три чина; *Világszép leányok*, позоришна игра из народног живота е певањем у три чина. У другој су књизи: *A gazdag szegények*, драма из народног живота у три чина и неколико позоришних призора и пролога, које је Јокајија спремио за разне прилике и светковине.

— Од великога дела „Аустро-Угарска монархија у речи и слици“ изашла је 177 свеска, шеснаеста свеска треће књиге, у којој је реч о Угарској. У тој је свесци настављен опис Будимпеште и то говори Бела Лукач о промету и трговини а Лајош Илонвајија о минералним водама и купатилима у Будимпешти.

— У *Vasárnapi Ujság*-у читамо, да је неки Е. Фаркаш, плодовит млад писац мађарски, написао једанаест прича из живота у Босни. Највише описује живот мађарских бака у Босни, но како веле, да по нешто описује и народ у Босни и обичаје му, то нас баш занима, те ми наручили књигу, да је видимо на ћемо је приказати читаоцима „Стражилова“. И од Арпада Абоњије, познатог мађарског новелисте, изашла је збирка таквих приповедака под општим насловом „Босанске слике“. У тој збирци има дванаест малих прича Мађарска их критика хвали

и вели, да има међу њима таквих, које су правом Веренчагинском снагом насликане.

+ У научном клубу у Бечу држао је 15 марта др. Franz Wähler предавање „über bosnische Landschaften“.

+ На место академика пок. Ренана изабран је за члана француске академије Challemeil-Lacour, данашњи председник француског сената.

— Изашло је седмо издање целокупних дела Карола Кишфалудије.

□ Gaston Frommel, доцент на филозофском факултету женевоког универзитета, држаће предавања о Толстоју за време овогодишњег летњег семестра, два пута недељно.

□ У Revue du droit international од 1891 г. а у књ. XXIII, св. 5, изашао је чланак Henri Pascand-а „Политичко гласање код важнијих цивилизованих народа“. Овде писац говори доста опширно о политичком гласању у Србији; за тим о њеној Скупштини, бирању посланика и т. д. И ово се не забележи у нас.

□ Journal des savants од 1890 г. на стр. 331 донео је опширну критику на дело проф. Флоринског „Саометници Душановог законодавства“, које је изашло на руском језику 1888 године.

— Руски велики кнез Константин Константиновић довршио је руски превод Шилерове „Месинске Невесте“, који ће скоро изаћи у руском издању Шилерових целокупних дела.

— Удовица покојнога историчара и филозофа Иполита Тена у Паризу јавља, да је покојни њен муж изреком у опоруци забранио да се на јавност изнесу његова заостала писма. Све, штогод се односи на његов приватни живот, има се избрисати из списа, који ће изаћи на свет.

— Лондонски месечник „The New Review“ донеће у априлској својој свесци до сад још на јавност не изнесте чланак из пера покојног Ернеста Ренана под натписом: „Израјилева деца по сужањству“.

— Скупљена дела Ђорџа Еберса изаћи ће у Штутгарту у 105 свезака.

— Од скоро излази у Загребу нов књижевни лист „Просвјета“. Није нам понуђен у замену, нисмо га ни видели, не можемо дакле ништа рећи о њему, но подлистак у 12 броју „Српскога Гласа“ под натписом „Хрватска култура и „Просвјета““ к зује нам, да ни најмање не штетујемо.

— У Прагу је пред крај прошлог месеца умро Франа Јержабек, чешки драмски песник.

— Кишфалудијево друштво раздало је својим члановима три књиге. У прве две је издало пет приповедака великога романојера барона Жигмонда Кемница („Понори срца“, „Двеје сребрних“, „Љубав и сујета“, „Алкимет“ и „Врлина и пристоја“). Трећој је књизи садржина „Две љубави“, жалосна игра у три чина, коју је написао покојни Глигорије Чикија.

□ У књ. V. de La Grande Encyclopedie, која излази у Паризу уз сарадњу првих француских књижевника и научника, на стр. 203. има чланак Ch. Vogel-а о Банату.

□ Nouvelle bibliothèque populaire, коју уређује Charles Sismond, доноси у св. 344 извод из познатог дела мадаме Adam (Juliette Lamber) La Patrie Hongroise, под натписом: „Types et paysages de Hongrie“; и „Le général Skobeljev“, неколко нових података о јунаку руско-турског рата. Mme Adam је једна од главних сарадница часописа Nouvelle Revue, који се већ у велико такмачи са Revue de deux mondes, где је она написала многе књижевне и политичке чланке. Ова књижевница је веома омиљена у Француској и на страни, јер свака њена творевина одликује се филозофском или социјалном тенденцијом, што даје велику важност њеним списима, а њој ствара достојно место у оном табору, који је до еле бивао пренебрегнут, но који ће имати моћна утцаја — tôt ou tard — при решавању многих замршених питања, под чијим теретом стење данас род људски.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Дружина ерског народног позоришта, по што је на велики уторак Гетовим „Фаустом“ завршила своје бављење у Панчеву, отишла је у Ковин, где ће се бавити једно месец дана. Први је приказ онде био на други дан Ускрса а даван је „Краљевић Марко и Арапин“ Веље Миљковића. Трећи дан Ускрса дошла је на ред Округићева „Шокица“.

— Сметанину „Продану невесту“ певају сад у Бечу у „Theater an der Wien“-у. Вечлице је веома радо слушају те се даје мал те не сваки дан у дупком пуној кући и понављају се многи бројеви те красне опере. У Прагу је пре неки дан 232 пут давано то Сметанино дело у чешком народном позоришту.

— Сликар Стева Теодоровић израдио је у природној величини лик Љ. П. Ненадовића и наменио га као дар заједници књижевника и уметника.

— Други део Арањева трилогије „Тоддијину љубав“ удесио је Михаловић, управитељ мађарске земаљске музичке академије, у музичку драму, те се то дело с успехом даје на будимпештанској краљевској опери.

— Сара Бернардова играла је ово дана у Будимпешти. Прва јој је улога била Клера у Онетову „Господару ковница“.

— University Musical Society у Кембриџу славиће јунија месеца ове године свој јубилај концертном, на којем ће међу осталим суделовати и руски композита Чајковски, коме ће универзитет тога дана дати докторско достојанство.

САДРЖАЈ: Песништво: У бури. Највећи грех. Мрки звук. — Књижевност: Једно писмо владике Петра Петровића Његова. „Језикословне“ крупнице. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Белешке о уметности.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на цеду годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.

Издаје књижара Луке Јоцића.

Штампарија дна Павловића и Јоцића у Новом Саду.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА